

**ks. Zdzisław Janiec († 2025)**

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie

ORCID 0000-0002-4486-6370

## **Formacja kapłańska w nauczaniu prymasa Stefana Wyszyńskiego**

### **Wstęp**

**K**ościół zawsze troszczy się o formację duchowieństwa i nowe powołania kapłańskie<sup>1</sup>. Stosownie do czasów Bóg powołuje ludzi, którzy są szczególnie predystynowani, aby podołać tym ważnym zadaniom. W tym kontekście warto spojrzeć na błogosławionego kard. Stefana Wyszyńskiego<sup>2</sup>, bowiem jako wzorowy prezbiter, gorliwy biskup i pasterz Kościoła w Polsce, wywarł znaczący wpływ na formację polskiego duchowieństwa. Ma ona swój rezonans zarówno w słowie pisanim, jak i głoszonym. Zatem pochylając się nad jego nauczaniem poddajmy pod refleksję temat formacji kapłańskiej w nauczaniu prymasa Stefana Wyszyńskiego. Uczynimy to w formie tryptyku, rozważając:

- I. Podstawowe elementy formacji kapłańskiej według prymasa Wyszyńskiego;
- II. Cele formacji kapłańskiej;
- III. Środki formacji kapłańskiej.

---

1 Por. S. Haręzga, *Wprowadzenie*, w: *Pasterz według Serca Bożego* (Materiały sympozjum naukowego poświęconego służbie Bożemu ks. Janowi Balickiemu (10-11marca 1993), red. tenże, Przemyśl 1993, s. 9.

2 Artykuł powstał z okazji obchodu 100-lecia święceń kapłańskich (3 sierpnia 2024 roku) prymasa Wyszyńskiego.

## I. Podstawowe elementy formacji kapłańskiej według prymasa Wyszyńskiego

Biskup Stefan Wyszyński w *Liście do moich kapłanów*<sup>3</sup> skierowanym do duchowieństwa podkreśla znaczenie roli odgrywanej przez kapłanów w Kościele, kładąc szczególny nacisk na formację kapłańską, widząc w niej fundament przyszłości Kościoła. Podaje on cztery<sup>4</sup> filary duchowości kapłańskiej, tj.: bycie wspólnie z Trójcą Świętą (1), bycie wspólnie z Kościołem (2), bycie wspólnie z biskupem (3) i bycie wspólnie z ludem Bożym (4)<sup>5</sup>.

### 1. Wspólnie z Trójcą Świętą

Pierwszy filar duchowości kapłańskiej to: „Być wspólnie z Trójcą Świętą”<sup>6</sup>. Kapłan jest wezwany do głębokiej relacji z Bogiem Ojcem, będącym źródłem wszelkiego życia i powołania. Modlitwa i kontemplacja Ojca pomagają przebiterowi zrozumieć swoją misję jako ojca duchowego dla wiernych oraz uczestnictwo w Bożym planie zbawienia. By realizować ten plan, kapłani są powołani do naśladowania Chrystusa w Jego misji. W tym celu konieczna jest duchowa łączność kapłana z Chrystusem<sup>7</sup>, bowiem wtedy będzie skutkować owocnym kapłaństwem<sup>8</sup>.

W procesie formacyjnym znaczącą rolę odgrywa Duch Święty, dlatego kapłaństwo Chrystusowe powinno być otwarte na Jego prowadzenie, szczególnie w sakramentach uzdalniających do kierowania ludem Bożym. Pomocą i wzorem w relacji z wiernymi oraz przebiterami ma być Trójca Święta. Stąd kapłan powinien pogłębiać naukę o Trójjedynym Bogu, szukając w Nim inspiracji w pracy duszpasterskiej. Prymas mówił o tym do duchowieństwa w Warszawie 9 września 1971 roku:

3 Zob. S. Wyszyński, *List do moich kapłanów* (Wydanie drugie, Wydawnictwo Soli Deo), Warszawa 2019.

4 Część czwarta książki *List do moich kapłanów* pt. *Wspólnie z Ludem Bożym* pozostała jedynie w notatkach. Zob. *Nota wydawnicza*, w: S. Wyszyński, *List do moich kapłanów*, dz. cyt., s. 7.

5 Por. K. Nycz, *Słowo wstępne*, w: tamże, s. 5-6.

6 Por. S. Wyszyński, *List do moich kapłanów*, dz. cyt., s. 14-16.

7 Por. tenże, *Sacerdotium a ministerium*, w: tenże, *Sursum Corda* (Wybór przemówień) (dalej: S.C.), Poznań–Warszawa 1974, s. 103.

8 Por. tenże, *Bądźcie wyraziści w wyznawaniu Chrystusa*, S.C., s. 77.

*Trójca Święta ma doniosłe znaczenie wychowawcze w pracy homiletycznej, katechetycznej, duszpasterskiej i liturgicznej. W ten sposób wy, kapłani, oddajecie ogromną przysługę Kościołowi, a także społeczeństwu [...]»<sup>9</sup>.*

Całe więc nauczanie i życie kardynała miało wymiar trynitarny<sup>10</sup>. Podczas przyjęcia sakramentu chorych, 16 maja 1981 roku, żegnał się z domownikami następująco:

*Jestem całkowicie uległy woli Ojca, który i tak dał mi dużo lat wam służyć; i woli Syna, który sam jeden ma wieczne kapłaństwo i je przydziela i przekazuje innym. Jestem uległy wobec Ducha Świętego dlatego, że moje życie wewnętrzne było w Trójcy Świętej»<sup>11</sup>.*

Drugim filarem formacji kapłańskiej jest: „Być wspólnie z Kościołem”.

## 2. Wspólnie z Kościołem

To wyrażenie w nauczaniu Prymasa Tysiąclecia oznacza głęboką więź i jedność kapłanów z Kościołem<sup>12</sup>. Prezbiterzy powinni być wierni nauczaniu Kościoła. Mają obowiązek głosić i bronić wiary w pełnej zgodności z Magisterium Kościoła, unikając interpretacji sprzecznych z jego oficjalnym stanowiskiem. Nadto powinni być podporządkowani autorytetowi Kościoła, starać się zachować lojalność z nim i miłować go w wymiarze powszechnym i lokalnym<sup>13</sup>.

Trzeci filar formacji kapłańskiej określony został: „Być wspólnie z biskupem”.

9 Por. tenże, *Nowe życie w Chrystusie*. Przemówienie do uczestników kursu homiletyczno-katechetycznego, Warszawa, Akademia Teologii Katolickiej, 9 września 1971 roku, w: *Kazania i przemówienia autoryzowane*, t. XXXVIII, s. 48.

10 Por. J.W. Nowak, *Kapłaństwo wspólne z Trójcą Świętą, Kościołem i Biskupem* (Kazanie do kapłanów z okazji 25-lecia kapłaństwa wygłoszone w Gnieźnie 11 VI 1985 roku), w: *Kapłaństwo to wielki dar*, red. J. Celej, Siedlce 1997, s.171-173.

11 B. Piasecki, *Ostatnie dni Prymasa Tysiąclecia*, Kraków 2011, s. 67.

12 Por. Wyszyński, *List do moich kapłanów*, dz. cyt., s. 93-96.

13 Por. J.W. Nowak, *Kapłaństwo wspólne z Trójcą Świętą, Kościołem i Biskupem*, dz. cyt., s.173.

### 3. Wspólnie z biskupem

W myśli prymasa Wyszyńskiego wskazuje to na głęboką jedność kapłana ze swoim biskupem. Ta jedność jest kluczowa dla owocnej posługi kapłańskiej oraz integralności Kościoła<sup>14</sup>. By ją zachować, prezbiterzy są zobowiązani do posłuszeństwa wobec biskupa diecezjalnego. Wynika ono z powołania biskupa jako następcy apostołów i przedstawiciela Chrystusa. Prymas wyraził to w słowach wypowiedzianych do kapłanów w Bazylice Prymasowskiej w Gnieźnie 20 maja 1961 roku:

*O tyle pozostaniecie na właściwym poziomie waszego kapłańskiego życia, o ile czynić będziecie wolę biskupa. [...] Więcej dokonacie dla zbawienia świata przez doskonałe posłuszeństwo, choćby łączyło się ono z kielichem goryczy, aniżeli przez kielich wypity na własny rachunek. [...] Tylko przez krzyż posłuszeństwa zwyciężycie<sup>15</sup>.*

Posłuszeństwo w nauczaniu kardynała oznacza wspólne działanie na rzecz dobra wiernych oraz Kościoła diecezjalnego. Między innymi wyraża się to w jedności liturgicznej między kapłanem a biskupem. Kapłani, celebrując sakramenty, a szczególnie Eucharystię, powinni działać w komunii z biskupem<sup>16</sup>.

Czwarty filar niezbędny do formacji kapłańskiej stanowi: „Być z ludem Bożym”.

### 4. Wspólnie z ludem Bożym

Pozostawanie w jedności z biskupem powinno prowadzić do bycia kapłana z ludem Bożym. Dokonuje się to przez współpracę i dialog z wiernymi, zrozumienie ich potrzeb, w tym potrzeb duchowych. Prezbiter ma być duchowym przewodnikiem dla wiernych, to znaczy być blisko i znać ich. Znajomość warunków życia, pracy, trudów, problemów, ale też radości i dokonań pozwoli kapłanom aktywnie angażować wiernych w apostołstwo i budować wspólnotę parafialną<sup>17</sup>. Ten eklezjotwórczy wymiar powinien

---

14 Por. Wyszyński, *List do moich kapłanów*, dz. cyt., s. 227-394.

15 Tenże, *Pozostańcie jedno z Biskupem*, S.C., s. 65-67.

16 Por. J.W. Nowak, dz. cyt., s. 173.

17 Por. A. Łapiński, *Wizja kapłaństwa w nauczaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego*, „Studia Teologiczne” 1993, t. XI, s. 39.

dynamizować wzrastanie w wierze, a zarazem sprzyjać duchowemu rozwojowi zarówno kapłana, jak i wiernych.

## II. Cel formacji kapłańskiej

Celem formacji kapłańskiej według kard. Stefana Wyszyńskiego jest ukształtowanie świętych kapłanów (1), gorliwych apostołów (2), dobrych nauczycieli (3) i oddanych pasterzy wiernych (4).

### 1. Uświęcenie

Kardynał Wyszyński często podkreślał konieczność świętości kapłańskiej, opartej na głębokiej duchowości oraz pełnym oddaniu się Bogu i służbie Kościołowi. Droga do świętości wiedzie przez modlitwę będącą fundamentem duchowego życia kapłana. Dzięki niej jest łatwiej naśladować Chrystusa w dziele uświęcania i pokornej służbie wiernym. Można to zauważyć w przemówieniu do kapłanów wygłoszonym w Wielkim Poście 1960 roku w Warszawie:

*Z miłością łączy się gotowość do służenia ludowi oraz poświęcenia się dlań. Kochajmy ludzi w całej ich niedoli [...]. Warto dla nich pracować, warto się poświęcać i trudzić, warto nie dojeść i nie dospać, byle tylko wielkodusznie odpowiedzieć ich zaufaniu i oczekiwaniom<sup>18</sup>.*

Postawa służby i świętość prezbitera wymagają – zdaniem prymasa – dyscypliny wewnętrznej oraz sumiennego wypełniania swoich obowiązków. Kapłan nie może być człowiekiem niedbałym czy leniwym, zwłaszcza duchowo. Jego życie wewnętrzne powinno być uporządkowane, a posługa pełna oddania. Wyakcentował to między innymi w słowach skierowanych do prezbitarów z okazji święceń kapłańskich w Bazylice Świętojańskiej w Warszawie 24 czerwca 1973 roku: „Musicie stawiać duże wymagania i sobie [...], i być wyraziści w wyznawaniu Chrystusa na każdym miejscu”<sup>19</sup>.

18 S. Wyszyński, *Wezwanie do kapłanów na Wielki Post*, Warszawa, Popielec 1960, w: tenże, *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946-1974* (dalej: LPPP), Paris 1975, s. 349-350.

19 Tenże, *Bądźcie wyraziści w wyznawaniu Chrystusa*, S.C., s. 78-79.

## 2. Apostolstwo

Uświęcony kapłan ma być apostołem, czyli głosicielem Ewangelii i świadkiem Chrystusa w świecie. Skuteczne narzędzie w tym względzie stanowi głębokie zjednoczenie z Chrystusem. Świadczą o tym słowa prymasa adresowane do kapłanów w Bazylice Archikatedralnej w Warszawie 1 czerwca 1969 roku: „Życiem waszym macie dawać świadectwo Chrystusowi. Służbą liturgiczną, sprawowaniem Pamiątki Paschalnej macie przypominać śmierć, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie Pana naszego Jezusa Chrystusa. To jest najważniejsze”<sup>20</sup>.

Kardynał Wyszyński podkreślał, że prawdziwy apostoł Jezusa powinien być gorliwy w posłudze sakramentalnej i głoszeniu Ewangelii. Kapłańskie apostolstwo nie może ograniczać się do formalnej posługi sakramentalnej, ale musi być oparte na dialogu z współczesnym światem warunkującym skuteczne ewangelizowanie. Przypomniał o tym kapłanom w kościele św. Andrzeja Boboli w Warszawie 17 czerwca 1968 roku: „[...] miłość apostołska jest najważniejszą cnotą życia kapłańskiego. Nigdy o tym nie zapominać, tym bardziej że dzisiaj więcej potrzeb miłości Boga i ludzi, niż wszelkich innych wartości i dóbr tego świata”<sup>21</sup>.

W funkcji apostołskiej kapłan powinien być wiernym stróżem i przekazicielem depozytu wiary, aby być prawdziwym nauczycielem.

## 3. Nauczyciel

Zdaniem naszego Formatora, postawa kapłana jako nauczyciela domaga się, aby być żywym świadectwem nauki Chrystusa. Tylko kapłan, który sam żyje Ewangelią, może skutecznie ją przekazywać innym. Oto wypowiedź prymasa z okazji 10-lecia święceń kapłańskich, wygłoszona w kaplicy Domu Arcybiskupów Warszawskich 26 maja 1970 roku: „Istotnym i stałym zadaniem kapłana jest nauczanie i to nauczanie z władzą. Nauczanie musi istnieć zawsze. Takie jest polecenie Chrystusa”<sup>22</sup>.

Kolejne pouczenie dotyczące funkcji nauczycielskiej kapłana wybrzmiewa w homilii wygłoszonej do kapłanów w Bazylice Archikatedralnej w Gnieźnie 23 kwietnia 1971 roku:

---

20 Tenże, *Jesteście posłani w imię Trójcy Świętej*, S.C., s. 54.

21 Tenże, *Jesteście powołani i sprzedani Ludowi Bożemu*, S.C., s. 61.

22 Tenże, *Kapłan wśród ludzi*, S.C., s. 94.

*Najważniejsza jest służba słowu Bożemu, homilie i kazania, nauczanie na różnych stopniach katechizacji: przygotowanie do I Komunii św., do małżeństwa, katechizacja rodziców; pouczanie i krzepienie słowem Bożym chorych i cierpiących, podtrzymywanie na duchu ludzi umęczonych i utrudzonych*<sup>23</sup>.

Zdaniem kard. Stefana Wyszyńskiego kapłan powinien być intelektualnie przygotowany do roli nauczyciela przez dobrą znajomość Pisma Świętego, nauki Kościoła, teologii moralnej oraz doktryny katolickiej. Nauczanie kapłańskie staje się wtedy konkretne i odpowiada na realne problemy życia codziennego. Kapłan, aby móc skutecznie nauczać, musi odpowiadać na aktualne potrzeby wiernych, będąc świadomym współczesnych wyzwań, jakie stoją przed Kościołem i społeczeństwem. Nic dziwnego, że prymas często do tego zachęcał. Na przykład w kaplicy Domu Arcybiskupów Warszawskich 26 maja 1970 roku mówił do kapłanów w 10. rocznicę ich święceń:

*Kościółowi potrzeba dzisiaj współpracy wszystkich wiernych z kapłanami. Prezbyter, który zostaje sam, tylko z organistą i zakrystianinem, nie mając kontaktu z ludźmi poza ołtarzem czy amboną – nie zna ducha i potrzeb czasów współczesnych*<sup>24</sup>.

Kardynał Wyszyński proponował kapłanom dialog z nowoczesnym światem, ale zawsze w świetle Ewangelii. To pomoże kapłanom być dobrymi pasterzami.

#### 4. Pasterz

Wyszyński postrzegał kapłana-pasterza jako opiekuna i przewodnika wspólnoty, który prowadzi ludzi do Chrystusa, troszcząc się o ich duchowe dobro. Dla każdego prezbytera wzorem pasterza ma być Chrystus. Aby być dobrym pasterzem konieczna jest miłość pasterska. O tym jest mowa w *Liście Pasterskim* skierowanym do kapłanów archidiecezji warszawskiej 5 maja 1957 roku. Oto jego słowa: „Pragnę, Bracia Kapłani, aby w Was objawiła się

23 Tenże, *Jak Ojciec czci przyjaciół swoich modlitwą kapłanów archidiecezji gnieźnieńskiej przy grobie św. Wojciecha, Patrona Polski*, Przemówienie wygłoszone do kapłanów w Bazylice Archikatedralnej w Gnieźnie 23 kwietnia 1971 roku, *Kazania i przemówienia autoryzowane*, t. XXXVI, s. 296.

24 Tenże, *Kapłan wśród ludzi*, S.C., s. 96.

najczystsza miłość pasterska. Radujcie się swoim powołaniem i pracą apostołską”<sup>25</sup>.

Miłość pasterska ma być skierowana do każdego człowieka, niezależnie od jego sytuacji życiowej, stanu duchowego czy przekonań. Z kolei w *Liście do kapłanów archidiecezji* z 15 lipca 1977 roku pisał: „Kapłan jest powołany do czuwania przy ludzie Bożym. Wierni mają prawo łatwego dostępu do swoich pasterzy, do należytej obsługi dzieci i młodzieży, chorych. To wszystko każe czuwać nad wspólnotą parafialną”<sup>26</sup>.

Pasterz nie powinien nikogo wykluczać ani osądzać, ale rozumiejąc problemy ludzi, powinien zawsze prowadzić ich do Chrystusa. Misji pasterskiej ma towarzyszyć pokora. O jej potrzebie przekonywał neoprezbiterów w Bazylice Archikatedralnej św. Jana w Warszawie 4 czerwca 1967 roku, mówiąc: „Musimy być bardzo pokorni wobec wszystkich dzieci Bożych, jakże często doświadczanych i nieszczęśliwych, a niekiedy w wielkim trudzie walczących o swoją wierność Bogu, Krzyżowi, Ewangelii i Kościołowi”<sup>27</sup>.

Prawdziwy pasterz ma służyć z miłością. Oto słowa prymasa wypowiedziane do duchowieństwa w Gdańsku 23 września 1960 roku:

*Każdy kapłan jest sługą sług Bożych. Musimy służyć ludziom. Musimy się nauczyć ducha pokornej służby. [...] Służyć mamy przede wszystkim przepowiadaniu Ewangelii i czynić dobrze braciom stęsknionym za dobrymi ludźmi. Bądźmy dobrymi ludźmi i umiemy służyć*<sup>28</sup>.

Z miłością pasterską związana jest cierpliwość, zwłaszcza wobec tych, którzy są duchowo zagubieni. Ta cnota jest kluczowa, bowiem pozwalała pasterzowi z pokorą i miłością prowadzić wiernych do zbawienia. Tu niezbędne są środki warunkujące autentyczną formację kapłańską.

25 Por. tenże, *Do kapłanów archidiecezji przed dniem 5 maja*, Warszawa 1957, w: LPPP, s. 281.

26 Tenże, *List do kapłanów archidiecezji*, Warszawa 15 lipca 1977, w: tenże, *Listy Pasterskie Prymasa Polski oraz Episkopatu 1975-1981* (dalej: LPPPiE), Paris 1988, s. 78.

27 Tenże, *Jesteście posłani – do świętych i grzeszników*, S.C., s. 56.

28 Tenże, *Moc żywej wiary w ciężkiej sytuacji Kościoła* (Do duchowieństwa w Gdańsku 23 października 1960), w: tenże, *Nauczanie społeczne 1946-1981*, Warszawa 1990, s. 166-167.

### III. Środki formacji kapłańskiej

Ksiądz prymas zwracał uwagę na środki umożliwiające kapłanom osiągnięcie doskonałości. Zaliczał do nich: modlitwę (1), sakramenty (2), pobożność maryjną (3), studium teologiczne i intelektualne przygotowanie (4), ascezę i dyscyplinę (5).

#### 1. Modlitwa

Powinnością pierwszą i fundamentalną w życiu kapłana jest modlitwa, która powinna się rozwijać i być siłą apostołstwa<sup>29</sup> – tak prymas pisał w *Liście do wiernych archidiecezji warszawskiej na Niedzielę powołań kapłańskich* 23 kwietnia 1981 roku. Kiedy indziej, zwracając się do kapłanów z okazji 10. rocznicy ich święceń kapłańskich, w kaplicy Domu Arcybiskupów Warszawskich 26 maja 1970 roku mówił: „Niech wszystko, co czynimy, będzie zarazem naszą osobistą modlitwą”<sup>30</sup>.

Szczególnie podkreślał prywatną modlitwę kapłana, zwłaszcza codzienną medytację, adorację Najświętszego Sakramentu i Liturgię Godzin. Modlitwa kapłana jest nieodzownym warunkiem skuteczności jego duszpasterzowania. Aby zasługiwała na miano dobrej modlitwy, powinno poprzedzać ją dobre przygotowanie, a nadto odznaczać się powinna wytrwałością i ufnością. Prymas uczył, iż więź modlitewną z Bogiem umacniają sakramenty.

#### 2. Sakramenty

Kardynał wskazywał na sakramenty: kapłaństwa, Eucharystii i pokuty jako nadprzyrodzone środki prowadzące do doskonałości kapłańskiej. Sakrament święceń nie tylko pomnaża łaskę uświęcającą, ale jest też źródłem nadprzyrodzonej miłości, stanowiącej istotę kapłańskiej doskonałości. Z kolei Eucharystia – jako sakrament miłości i ścisłego zjednoczenia z Chrystusem – stanowi najdoskonalszy sposób uczestnictwa kapłana w życiu Bożym. Msza święta w życiu kapłańskim daje podstawę wszelkiego życia łaski. Bez niej byłoby wprost niemożliwe życie nadprzyrodzone kapłana. Dlatego, przemawiając na Jasnej Górze 5 sierpnia 1966 roku do kapłanów jubilatów na 25-lecie ich święceń, mówił: „Warto być powołanym, aby przynajmniej raz

29 Por. tenże, *List do wiernych archidiecezji warszawskiej na Niedzielę powołań kapłańskich*, Warszawa 23 kwietnia 1981, w: LPPPIE, s. 199.

30 Por. tenże, *Kapłan wśród ludzi*, S.C., s. 97.

odprawić Mszę świętą, aby choć raz uwolnić człowieka z więzów grzechu i powiedzieć: «Idź w pokój, nie grzesz więcej»<sup>31</sup>.

Dużą wagę przywiązywał do sakramentu pokuty, którego skutki związane są z duchowością kapłańską. Pouczał, iż spowiedź strzeże kapłana przed oziębłością i pokusami oraz rozwija cnotę pokory<sup>32</sup>.

### 3. Pobożność maryjna

Życie Prymasa było naznaczone głęboką miłością do Maryi, co znalazło wyraz w jego nauczaniu i dewizie *Soli Deo per Mariam* (*Samemu Bogu przez Maryję*). Wyszyński zachęcał kapłanów, aby rozwijali pobożność maryjną jako sposób na głębsze zrozumienie tajemnicy kapłaństwa. W Maryi, szczególnie Pani Jasnogórskiej, widział przewodniczkę i orędowniczkę w kapłańskim posługiwaniu. We wrześniu 1968 roku pisał o tym do księży marianów pracujących w Londynie:

*Ośrodek ten jest i ma być zawsze domem Maryi [...]. Niczym morska latarnia ma promieniować wokoło, wskazując wszystkim drogę do Boga – przez Maryję. Bo właśnie ta droga jest niezawodna i najpewniejsza. Ośrodek wasz ma być niegasnącym zniczem czci Jasnogórskiej Pani<sup>33</sup>.*

Stefan Wyszyński uważał, że kapłan powinien oddać się całkowicie Maryi, wzorować się na Jej pokorze, posłuszeństwie i wierze. Dla niego Maryja była wzorem życia chrześcijańskiego i kapłańskiego, dlatego też propagował ideę zawierzenia Maryi. Zwracając się do neoprezbiterów w Bazylice Prymasowskiej w Gnieźnie 9 czerwca 1973 roku, podkreślał:

*Owoce waszego posługiwania kapłańskiego będą zależały od waszego pełnego oddania się w macierzyńskie dłonie Matki Chrystusa i naszej Matki. [...] Oddaj się Matce Najświętszej na twoją drogę kapłańską<sup>34</sup>.*

31 Tenże, *Kapłan Tysiąclecia przed Matką wieczystego kapłana*, S.C., s. 113.

32 Por. J. Misiurek, *Problematyka duchowości kapłańskiej w Polsce w ostatnim dziesięcioleci XIX wieku i w pierwszej połowie XX wieku*, w: *Pasterz według Serca Bożego*, red. S. Haręzga, s. 24.

33 S. Wyszyński, *Do księży marianów w Londynie*, w: tenże, *Dzieła zebrane*, t. XXII (lipiec – grudzień 1968), Warszawa 2023, s. 203.

34 Tenże, *Dźwigajcie innych za cenę waszej ofiary*, S.C., s. 76.

Pobożność maryjna kapłana według księdza prymasa należy do istotnych elementów formacji kapłańskiej i jest źródłem siły oraz nadziei. Do neoprezbiterów w Bazylice Archikatedralnej 4 czerwca 1967 roku mówił:

*Pozostańcie w ramionach Tej, co karmiła świata Zbawienie [Maryi]... Jak wyżywiła Chrystusa, Wieczystego Kapłana, tak niech wyżywi wasze kapłańskie dusze, serca i myśli, aby owoc waszego żywota kapłańskiego był obfity i trwały<sup>35</sup>.*

#### 4. Studium teologiczne i intelektualne przygotowanie

Prymas, zwracając się do księży dziekanów archidiecezji gnieźnieńskiej 21 grudnia 1970 roku w Gnieźnie, przypominał, iż wobec niepokojów współczesnego świata kapłani powinni stale pogłębiać swoją wiedzę teologiczną<sup>36</sup>, zaś do księży studentów Akademii Teologii Katolickiej, w kaplicy Domu Arcybiskupów Warszawskich 13 marca 1968 roku, zaznaczał: „Powinniśmy myśleć syntezą teologiczną, do której trzeba cierpliwie i długo dochodzić”<sup>37</sup>.

Mocno akcentował znaczenie solidnego wykształcenia teologicznego i filozoficznego w formacji kapłańskiej. Uważał, że kapłan musi być dobrze przygotowany intelektualnie, aby skutecznie głosić Ewangelię, bronić nauki Kościoła i odpowiadać na wyzwania współczesności. Stąd niezbędna jest znajomość nauki społecznej Kościoła i Pisma Świętego, aby skutecznie duszpasterzować. Wspominał o tym w *Liście Pasterskim* z 1976 roku, który adresowany był do duchowieństwa:

*Miejmy w rękę Ewangelię. Nich ona przez Wasze ręce pomaga wiernym, a zwłaszcza dzieciom i młodzieży, w wielkopostnych rozważaniach. Wyrabiajcie zwyczaj częstego wczytywania się w Księgi Życia<sup>38</sup>.*

35 Tenże, *Jesteście posłani – do świętych i grzeszników*, S.C., s. 58.

36 Por. tenże, *Trzeba, abyście to wiedzieli...* Do księży dziekanów archidiecezji gnieźnieńskiej, Gniezno, 21 grudnia 1970 roku, w: DZ, t. XLVIII, s. 254-255.

37 Tenże, *Od niepokoju posoborowego do dojrzałości myśli teologicznej*, S.C., s. 138.

38 Por. tenże, *Zachęta do duchowieństwa i wiernych na czas przygotowania wielkanocnego*, w: LPPPiE, s. 42.

Nadto kardynał był zatroskany o formację liturgiczną kapłanów<sup>39</sup> (por. KL 16). W jednym z listów pasterskich episkopatu Polski kierowanym do duchowieństwa pisał:

*Na Was, czcigodni Księża, ciąży obowiązek ciągłego pogłębiania swych naukowych wiadomości o liturgii, wyniesionych z seminarium, by szerzej ujmować tę gałąź wiedzy teologicznej [...], by przez to głębiej rozumieć znaczenie obrzędów liturgicznych i samemu żyć życiem liturgicznym [...]. W ślad za tym idzie obowiązek gorliwej i pilnej pracy kapłańskiej nad tym, byśmy wychowali wiernych do czynnego udziału w obrzędach liturgicznych, w szczególności, byśmy wyjaśnili im te zmiany, jakie wskutek odnowy soborowej będą obecnie wprowadzone w życie<sup>40</sup>.*

Prymas Tysiąclecia przypominał duchownym, że liturgii nie wolno traktować w sposób dowolny. Ubolewał w sytuacjach, gdy hasło odnowy promowanej przez Sobór Watykański II było nadużywane:

*Nie wolno kapłanom wprowadzać żadnych zmian w liturgii według własnych pomysłów, ani też nie wolno jest niczego w świętych obrzędach opuszczać. Te tylko bowiem zmiany objęte są odnową liturgii, które są zarządzone przez właściwych przełożonych kościelnych. Nie należy również lekko traktować przepisów rubryk liturgicznych, które nas obowiązują i choć taki czy inny przepis rubrycystyczny może być zmieniony, to dopóki istnieje, jest dla nas święcie obowiązujący<sup>41</sup>.*

## 5. Asceza i dyscyplina

Oprócz pogłębiania wiedzy kardynał stawiał kapłanom duże wymagania w kwestii dyscypliny osobistej i ascezy. Kapłan ma być człowiekiem samodyscypliny, gotowym do wyrzeczeń i ofiary, na wzór Chrystusa. Na ten temat wypowiedział się wobec alumnów w seminarium duchownym w Gnieźnie 18 marca 1981 roku: „Całe wasze życie kapłańskie będzie wychylaniem

39 Por. Biskupi polscy do duchowieństwa. *W związku z wejściem w życie Konstytucji Soborowej o świętej liturgii*, w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974* (dalej: LPEP), Paris 1975, s. 341.

40 Tamże, s. 345-346.

41 Tamże, s. 346.

kielicha (Chrystusa), nie tylko przy ołtarzu, ale w codziennym kapłańskim zadaniu i posłannictwie”<sup>42</sup>.

Wzywał przyszłych kapłanów do ascezy, połączonej z systematyczną pracą nad sobą. Wymagania te przedstawiał kapłanom w Bazylice Archikatedralnej św. Jana 28 listopada 1971 roku:

*Stawia się kapłanom duże wymagania. I słusznie. Ludzie mają do tego prawo. Chrystus konsekrowanym przez siebie w Wielki Czwartek biskupom i kapłanom stawiał również niemałe wymagania. Świadczy o tym Jego mowa w Wieczerniku: «Wyście przyjaciele moi... Jeśli Mnie prześladowali i was prześladować będą... Ale nie lękajcie się, ufajcie... Jam zwyciężył świat» (J 15-16). Musimy o tym pamiętać dzisiaj, gdy świat stawia kapłanom coraz więcej wymagań»<sup>43</sup>.*

\* \* \*

Formacja kapłańska według nauczania prymasa ma wymiar holistyczny, tzn. obejmuje nie tylko przygotowanie teologiczne, ale również duchowe, moralne, psychiczne, pastoralne i społeczne. Jest ona procesem ciągłym, w którym istotne są podstawowe elementy formacji kapłańskiej, określony cel formacyjny i środki prowadzące do niego.

1. W formacji kapłańskiej można wyróżnić cztery podstawowe filary: pierwszy z nich to odniesienie kapłana do Trójcy Świętej. Polega ono na tym, aby życie i posługa kapłańska odzwierciedlały tajemnicę Boga jako wspólnoty miłości. Kapłani mają być świadkami tej miłości w świecie, realizując swoją misję w zjednoczeniu z Ojcem, Synem i Duchem Świętym. Przez ten fakt kapłan włącza się w życie wewnętrzne Trójjedynego Boga, stając się „sługą wspólnoty w Trójcy Świętej”.

Drugi czynnik formacji kapłańskiej stanowi bycie wspólnie z Kościołem. Chodzi tu o głęboką więź duchową i moralną z Kościołem. Kapłani są wezwani do współpracy w budowaniu Kościoła i trwania z jego nauczaniem, sakramentami i hierarchią.

42 S. Wyszyński, *Oto idziemy do Jerozolimy*, w: *Ostatnie dni Prymasa Tysiąclecia*, oprac. B. Piasecki, Kraków 2011, s. 135.

43 S. Wyszyński, *O kapłaństwie służebniczym po powrocie z synodu zwyczajnego w Rzymie*, Warszawa, Bazylika Archikatedralna św. Jana, 28 listopada 1971 roku, w: DZ, t. XXXVIII; *Kazania i przemówienia autoryzowane*, s. 335.

Trzecim elementem formacji jest pozostawanie w jedności z biskupem w wymiarze duchowym, doktrynalnym i pastoralnym. Ta jedność jest fundamentem skutecznej pracy duszpasterskiej, a także gwarantem zachowania spójności i siły Kościoła lokalnego w jedności z Kościołem powszechnym. Ważne jest posłuszeństwo biskupowi jako wyraz jedności Kościoła.

Aby zachować jedność z Kościołem, niezbędne jest, aby kapłan był blisko ludu Bożego, poznawał potrzeby wiernych i budował z nimi wspólnotę wiary. Ten czwarty filar jest dynamicznym procesem wzajemnego ubogacania się, które prowadzi do wspólnego dążenia do świętości.

2. Cele formacji kapłańskiej prymas sprowadza do czterech postaw. Według niego wizja kapłańskiej świętości powinna być głęboko zakorzeniona w miłości do Chrystusa, Maryi, Kościoła i ojczyzny. Wskazuje, że świętość kapłana to nie tylko osobista doskonałość, ale przede wszystkim oddanie się w służbę Bogu i ludziom.

W świętym kapłanie widzi on apostoła, który jest przede wszystkim świadkiem Chrystusa. Apostolstwo kapłańskie powinno opierać się na Chrystusie, wierności Kościołowi oraz odwadze i poświęceniu w głoszeniu Ewangelii. Wyszyński podkreślał, że kapłan-apostoł musi być gotów do trudów i ofiar, świadcząc o Nim swoim życiem w obliczu prześladowań i wyzwań współczesności.

Wyszyński dużą wagę przypisywał kapłanowi jako nauczycielowi. Podkreślał, że kapłan-nauczyciel musi być dobrze przygotowany intelektualnie i duchowo, aby skutecznie odpowiadać na potrzeby wiernych, a jednocześnie musi być odważnym głosicielem prawdy. Dostrzegał w kapłanie nie tylko nauczyciela teoretycznego, ale przede wszystkim przewodnika duchowego, który swoją postawą i zaangażowaniem pomaga wiernym odnaleźć drogę do Boga.

Znaczącą rolę w tej drodze odgrywa kapłan-pasterz. Wzorem dla każdego prezbitera jest Chrystus Dobry Pasterz. Kapłan-pasterz ma prowadzić lud Boży do Chrystusa, troszczyć się o jego duchowy rozwój, stawiając jego potrzeby ponad swoje własne. Według prymasa Wyszyńskiego pasterz to człowiek gotowy na ofiarę, który cierpliwie i wytrwale prowadzi swoją trzodę do zbawienia.

3. W formacji kapłańskiej niezbędne są następujące środki: kapłan ma być przede wszystkim człowiekiem modlitwy, powinien przyjmować i godnie sprawować sakramenty, odznaczać się pobożnością maryjną, pogłębiać się teologicznie i rozwijać intelektualnie oraz stosować ascezę i dyscyplinę kapłańską.

4. Formacja kapłańska według prymasa Wyszyńskiego jest procesem złożonym i kluczowym nie tylko dla Kościoła, ale i dla moralnej kondycji społeczeństwa polskiego. I chociaż jego nauczanie odnosi się do życia duchowego kapłanów i jest tradycyjne, to ściśle koresponduje z nauczaniem Soboru Watykańskiego II oraz nauką papieży przełomu XX i XXI wieku.

Jest ono również zasadne i dzisiaj ze względu na transformację świata, w którym zachodzą szybkie zmiany społeczno-religijne i kulturowe, duchowieństwu stawiane są nowe wyzwania oraz podejmowane są nowe metody ewangelizacji.

Jest ono aktualne również ze względu na pluralizm religijny, objawiający obecność różnych religii i wyznań, co w konsekwencji wymaga od kapłanów umiejętności dialogu i tolerancji, a także ze względu na kryzys autorytetu objawiający się spadkiem zaufania do instytucji Kościoła. W konsekwencji wymaga ono od duchowieństwa większej autentyczności i przejrzystości.

Artykuł nie ukazuje wszystkich wątków związanych z formacją kapłańską według prymasa Stefana Wyszyńskiego. Nie wszystkie kwestie zostały omówione wyczerpująco. Niemniej zarysowana panorama zagadnień kreuje perspektywę dla podejmowania dalszych studiów w rozważanej problematyce. Należy wyrazić nadzieję, iż przedstawione refleksje mogą zainspirować badaczy do wnikliwszych i poszerzonych badań omawianego zagadnienia.

## Bibliografia

- Biskupi Polscy do Duchowieństwa. *W związku z wejściem w życie Konstytucji Soborowej o świętej liturgii*, w: *Listy Pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paris 1975.
- Hlond A., *Rekolekcje dla kapłanów*, „Miesięcznik Kościelny” 44 (1929).
- Łapiński A., *Wizja kapłaństwa w nauczaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego*, „Studia Teologiczne” 1993, t. XI.
- Misiurek J., *Problematyka duchowości kapłańskiej w Polsce w ostatnim dziesięcioleci XIX wieku i w pierwszej połowie XX wieku*, w: *Pasterz według Serca Bożego* (Materiały sympozjum naukowego poświęconego słudze Bożemu ks. Janowi Balickiemu (10-11marca 1993), red. S. Harężga, Przemyśl 1993).
- Nowak J.W., *Kapłaństwo wspólne z Trójcą Świętą, Kościołem i Biskupem* (Kazanie do kapłanów z okazji 25-lecia kapłaństwa wygłoszone w Gnieźnie 11 VI 1985 roku, w: *Kapłaństwo to wielki dar*, red. J. Celej, Siedlce 1997).
- Nycz K., *Słowo wstępne*, w: S. Wyszyński, *List do moich kapłanów*, Warszawa 2019.
- Pasterz według Serca Bożego* [Materiały sympozjum naukowego poświęconego słudze Bożemu ks. Janowi Balickiemu (10-11marca 1993)], red. S. Harężga, Przemyśl 1993.

- Piasecki B., *Ostatnie dni Prymasa Tysiąclecia*, Kraków 2011.
- Wyszyński S., *Dźwigajcie innych cenę waszej ofiary*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *Jesteście posłani – do świętych i grzeszników*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *Bądźcie wyraziści w wyznawaniu Chrystusa*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *Do kapłanów archidiecezji przed dniem 5 maja*, Warszawa 1957, w: tenże, *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946-1974*, Paris 1975.
- Wyszyński S., *Do Księży Marianów w Londynie*, w: S. Wyszyński, *Dzieła zebrane*, t. 22 (lipiec – grudzień 1968), Warszawa 2023.
- Wyszyński S., *Jak Ojciec czci przyjaciół swoich modlitwą kapłanów archidiecezji gnieźnieńskiej przy grobie św. Wojciecha*, *Patrona Polski*, Przemówienie wygłoszone do kapłanów w Bazylice Archikatedralnej w Gnieźnie 23 kwietnia 1971 roku, 1971 rok, w: *Kazania i przemówienia autoryzowane*, t. XXXVI.
- Wyszyński S., *Jesteście posłani w imię Trójcy Świętej*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *Jesteście powołani i sprzedani Ludowi Bożemu*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *Kapłan Tysiąclecia przed Matką wieczystego kapłana*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *Kapłan wśród ludzi*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *List do kapłanów archidiecezji*, Warszawa 15 lipca, w: tenże, *Listy Pasterskie Prymasa Polski oraz Episkopatu 1975-1981*, Paris 1988.
- Wyszyński S., *List do moich kapłanów* (Drugie wydanie. Wydawnictwo *Soli Deo*), Warszawa 2019.
- Wyszyński S., *List do moich kapłanów*, cz. II (Wspólnie z Kościołem), Paris 1969.
- Wyszyński S., *List do moich kapłanów*, cz. III (Wspólnie z moim biskupem), Paris 1969.
- Wyszyński S., *List do wiernych archidiecezji warszawskiej na Niedzielę powołań kapłańskich*, Warszawa 23 kwietnia 1981, w: tenże, *Listy Pasterskie Prymasa Polski oraz Episkopatu 1975-1981*, Paris 1988.
- Wyszyński S., *List wielkopostny do duchowieństwa i wiernych o zagrożeniu moralności narodu*, w: tenże, *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946-1974*, Paris 1975.
- Wyszyński S., *Moc żywej wiary w ciężkiej sytuacji Kościoła* (Do duchowieństwa w Gdańsku 23 października 1960), w: tenże, *Nauczanie społeczne 1946-1981*, Warszawa 1990.
- Wyszyński S., *Nowe życie w Chrystusie*. Przemówienie do uczestników kursu homiletyczno-katechetycznego, Warszawa, Akademia Teologii Katolickiej, 9 września 1971 roku, w: *Kazania i przemówienia autoryzowane*, t. XXXVIII.
- Wyszyński S., *O kapłaństwie służebniczym po powrocie z synodu zwyczajnego w Rzymie*, Warszawa, Bazylika Archikatedralna św. Jana, 28 listopada 1971 roku, w: *Kazania i przemówienia autoryzowane*, t. XXXVIII.
- Wyszyński S., *Od niepokoju posoborowego do dojrzałości myśli teologicznej*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *Oto idziemy do Jerozolimy*, w: *Ostatnie dni Prymasa Tysiąclecia*, oprac. B. Piasecki, Kraków 2011.

- Wyszyński S., *Pozostańcie jedno z Biskupem*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *Przedmowa*, w: tenże, *List do moich kapłanów*, cz. I (*Wspólnie z Trójcą Świętą*), Paris 1969.
- Wyszyński S., *Sacerdotium a ministerium*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *Styl naszej pracy – krzew gorący*, w: S. Wyszyński, *Dzieła zebrane*, t. 22 (lipiec – grudzień 1968), Warszawa 2023.
- Wyszyński S., *Sursum Corda* (Wybór przemówień), Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *Trzeba, abyście to wiedzieli...* Do księży dziekanów archidiecezji gnieźnieńskiej, Gniezno, 21 grudnia 1970 roku, w: *Kazania i przemówienia autoryzowane*, t. XLVIII.
- Wyszyński S., *Wezwanie do kapłanów na Wielki Post*, Warszawa, Popielec 1960, w: tenże, *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946-1974*, Paris 1975.
- Wyszyński S., *Wezwanie do kapłanów. Wezwanie na Wielki Post*, Warszawa, 2 lutego 1953, w: tenże, *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946-1974*, Paris 1975.
- Wyszyński S., *Wierni Chrystusowemu kapłaństwu*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *Zachęta do duchowieństwa i wiernych na czas przygotowania wielkanocnego*, w: tenże *Listy Pasterskie Prymasa Polski oraz Episkopatu 1975-1981*, Paris 1988.
- Wyszyński S., *Zarządzajcie głodom świata mocami Bożymi*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.
- Wyszyński S., *Życie każdego kapłana jest udane*, S.C., Poznań–Warszawa 1974.

## Streszczenie

Problem artykułu streszcza się w pytaniu: jak wyglądała formacja kapłańska w nauczaniu Prymasa Wyszyńskiego? Innymi słowy, jaki jest jego wkład w to dzieło? Artykuł ustrukturyzowany został w formie tryptyku. W pierwszej części przedstawiono podstawowe elementy formacji kapłańskiej według księdza prymasa. Druga część prezentuje cele formacji kapłańskiej, zaś trzecia – środki do niej prowadzące. W opracowaniu tekstu posłużono się metodą analizy tekstów i syntezy. Niniejsze studium przedstawia kard. Wyszyńskiego jako zasłużonego i wytrawnego formatora kapłanów w Polsce. Ukazuje jego cenny wkład w to dzieło, które do dziś stanowi trwałą podstawę formacji kapłańskiej duchowości.

## Słowa kluczowe

kardynał Stefan Wyszyński, elementy formacji, cele formacji, środki formacji, kapłaństwo

## Summary

The problem of the article can be summarized in the question: what did the priestly formation look like in the teachings of Primate Wyszyński? In other words, what is his contribution to this work? The article is structured in the form of a triptych. The first part presents the basic elements of priestly formation according to the Primate. The second part outlines the objectives of priestly formation, while the third discusses the means leading to it. The text analysis and synthesis methods were employed in the preparation of this study. This study presents Cardinal Wyszyński as a deserving and skilled formator of priests in Poland.

It highlights his invaluable contribution to this work, which still forms a lasting foundation for the spirituality of priestly formation.

### **Keywords**

Cardinal Stefan Wyszyński, elements of formation, goals of formation, means of formation, priesthood

### **Nota o Autorze**

ks. prof. zw. dr hab. Zdzisław Janiec († 2025) – wykładowca liturgiki w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II i Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Opublikował 30 książek, ponad 200 artykułów, wypromował 160 prac naukowych. Był członkiem Stowarzyszenia Polskich Liturgistów i Towarzystwa Naukowego KUL.